

Korist, katero daje parno oranje, je v obče sledeča:

1. Prihrani se vprežne živine in v obče tudi delavne moči.

2. Obdelovanje polja more se zgoditi zmerom o pravem času, ker druga dela z živino, ali slabo, to je, deževno vreme parnega oranja ne more zavirati. Koliko da je obdelovanje njive o pravem času vredno, to pa vsak skušen poljedelec vé, ker le v tem slučaju se je dobre žetve nadejati.

3. Tudi v drugem obziru se je pri parnem oranji bolje žetve nadejati, kajti enakomerno, hitreje in globokeje oranje s parnim oralom zemljo veliko izvrstnejše zrahlja, kakor pa oranje z živino. Dobro zrahljana zemlja nima na svojem površji nikoli preveč vlažnosti, med tem, ko spodnja plast zmirom svojo vlažnost prihrani; zato je v tako obdelovani zemlji vlažnost skoraj zmirom v pravi razmeri z zračno toploto in ni se tako hitro suše bati.

4. V dobro zrahljano zemljo zrak toliko lažje dohaja, kjer se potem rudninske kakor tudi organske snovi toliko lažje razkrojujejo. Korenine gredó v tako obdelovano zemljo veliko lažje, in to ima gotovo velik vpliv na krepkost in dobroto rastlin; posebno velika je ta korist pri okopovalnih rastlinah, pa nič manj tudi pri žitu; zadnje okrepi se na slami in ni se treba bati, da bi poleglo.

5. Parno oranje ima pa tudi v tem svojo veliko prednost, da njivo jako čisto obdela, ter ni potem morebiti še valjarja treba; tudi markiranje in sejanje, posebno ono s strojem, je veliko lažje. Razen tega ni treba orane zemlje s kopiti teptati, kakor je neizogibno pri oranji z vprežno živino; da pa to ni brez koristi, se pa lahko previdi, če se pomisli, da živina pri globokem oranji enega hektara blizo do 400.000 stopinj naredi.

Se ve da ima pa parno oranje tudi svoje slabe strani, izmed katerih je najbolj slaba ta, da je cena cele oralne priprave jako visoka (blizo 24.000 gold.); zunaj tega so pa vzdrževalni stroški tudi dokaj veliki.

Iz povedanega je razvidljivo, da so koristi parnega oranja jako zdatne, katerih zopet more biti pa deležen le véliki posestnik. Imel sem vsled uljudnosti katedralnega ravnateljstva priložnost pogledati v knjigovodstvo posestva Kopic, kjer sem se prepričal, da od časa, ko je parno oranje vpeljana bilo, so se stroški produkcije za 5—6% znižali, — gotovo lepa številka za kmetovalca, ki mora na vsaki krajcar paziti, če hoče izhajati.

Manjši stroški produkcije se ve da tudi zelo vplivajo na ceno pridelkov ter jo močno znižajo; tako za more véliki posestnik, kateri je parno oranje vpeljal, svoje pridelke ceneje dati, kakor pa mali.

Slabi nasledki take konkurence so se pa v pruski Šleziji uže pokazali; mali posestnik ni pri nizki ceni poljskih pridelkov mogel več izhajati, tovarne za sladkor in špirit so peso in krompir kupovale od velikih posestnikov, koder so vse ceneje dobile, in mali posestnik, če je hotel kaj prodati, moral je dati blago prav po nizki ceni, dostikrat pa še celo v zgubo.

Kmetijska društva so na razne strani začela ugibati, kako bi se tej nadlogi pomagalo in res — kmalo so našla rešitev tega vprašanja v napravi najemnih oralov. Deloma društva, deloma posamezne osebe kupile so si parna oralna, s katerimi grejo od kraja do kraja, ter proti gotovi odškodnini orjejo. Ta odškodnina je v resnici jako majhna ter znaša na naše razmere preračunena (1 nemška marka je po našem 60 kr.) za eno oralno 14 gold. 20 kr. Ta cena velja pa le za 12 palcev globoko oranje, za vsaki palec bolj globoko plača se 1 gold. 35 kr. več. Pri vsem tem imajo pa posestniki teh oralov še zmerom lepe dobičke, in oni, kakor tudi kmetovalci so jako zadovoljni, dokaz temu, da ko je

bil leta 1875. v celi pruski Šleziji samo en najemni parni plug, jih je sedaj uže 5, izvzemši one, katere imajo veliki posestniki izključljivo za svojo rabo.

Koncem hočemo še v kratkem povedati način parnega oranja.

Od veliko sistemov parnih oralov ima le oni inženirja Fowler-ja pravo vrednost, zato velja sledeče le o njem. Na dveh nasproti stoječih stranéh njive postavi se lokomotiva. Lokomotive so podobne onim na železnici, se ve da gotovo ne tako velike in močne; parni cilindri imajo na vrhu in kolesa so tako napravljena, da se z njim lahko po cesti in po njivah vozi. Pod strojem je valjer, na katerega se dá s parno močjo dratena vrv navijati ali pa odvijati. Od valjarjev obeh stranskih lokomotiv gre dratena vrv do oralna. Oralna je celo iz železa, jako močno delano in ima 4—6 lemežev. Valj lokomotive, proti kateri se oralna pomiče, je v delu, ter vrv navija, med tem, ko valj nasproti stoječe lokomotive vrv odvijata. Ko pride oralna do delajoče lokomotive, se ona pelje za toliko naprej, kolikor znaša poldruga širina naenkrat orane brazde in nasproti stoječa lokomotiva začne delati, to je, vrv navijati in oralna proti sebi vleči. Tako gre zmerom naprej, oralna gre pa po njivi tja in sem.

Gospodarske skušnje.

Surovemu in navadnemu maslu žarkov okus vzeti.

Da se osoljeno in neosoljeno žarkovo maslo zopet popolno dobro naredi, se kot gotovo sredstvo priporoča ogelno-kisla soda (kohlenaures Soda), ki se v vsaki lekarni za malo krajcarjev na prodaj dobi. Dovolj je, če se na vsaki pol kilo surovega masla (putra) 1 kvintele te sode vzame. Žarkovo postane maslo po krmi ali če se smetana predolgo hranjuje, predno se surovo maslo naredi; tudi nečedna posoda je mnogokrat žarkovosti kriva. — Tudi maslu, loju, slanini in enakim maštem se po tej sodi vzame žarkov okus.

Ali je bolje krave dvakrat ali trikrat na dan molzti?

V več krajih molzejo krave poleti, dokler frišno klajo dobivajo, po trikrat na dan, po zimi pa in pri suhi klaji le po dvakrat, namreč zjutraj in zvečer. Ljudje mislijo, da pri suhi klaji krave manj molzejo in da se pri dvakratni molzi nekaj časa prihrani. Skušnje pa učijo, da je tako mišljenje pomota, kajti če je suha klaja tudi dobra klaja in se krave pri vsakem pokladdanji dobro napajajo, ne bode potem celo nič mleka manj. Res je to, da pri suhi klaji mleko nima toliko smetane kakor pri frišni klaji poleti; al zategadel je vendar prav, če se po trikrat na dan molzejo. Nedavno je umen francoski kmetovalec prav natančne skušnje delal o dvakratni in pa trikratni molzi, in skušil je to-le: Zadnji mesec lanskega leta je molzil 30 krav trikrat na dan in dobil je od njih 480 litrov mleka, po takem od vsake krave počez 16 litrov. Pozneje pa je začel teh 30 krav vsak dan le po dvakrat molzti (zjutraj in zvečer) in uže prvi dan je dobil le 449 litrov, tedaj 31 litrov manj, — drugi dan je namolzil celo le 425 litrov, tedaj 55 litrov manj, kakor pri trikratni molzi. In taka molza je ostala ves poznejši čas!

Kako pogasiti goreč petrolej.

Najbolja pomoč, požar po petroleju ubraniti, je mleko. To so skušili nedavno v Ilmenau-u na Nemškem, kjer je po ubiti petrolejevi svetilnici nastal požar. Skušali so marsikaj, da bi pogasili ogenj, al vse

brez vspeha. Z mlekom pa se jim je posrečilo, plamen zatreti.

Gospodarske novice.

Kaj letina kaže na Ogerskem.

Dosedaj so skoraj vsa poročila dosti vesela. Od pšenice se pričakuje prav dobra srednja letina, čeravno je v nekaterih krajih Banata prepozno deževalo. Rž bode komaj srednji pridelek dala; ječmen in oves pa po vsem Ogerskem obetata posebno bogato letino. Za krompir, peso, tobak in druge okopalne sadeže je bilo vreme dosedaj jako ugodno. Tudi trta dobro obeta in če ne pride čez njo posebno neugodno vreme, bode ogerska dežela v obče imela dobro letino. 22. dne maja pa je tudi po več krajih slana škodovala, posebno koruzi, krompirju, fižolu in trti, vendar se sliši, da škoda ni posebno velika.

Národno blagó.

Prislovice in reki iz Istre.

Zapisal J. V. *)

Zemljica, sestrica, ti hraniš mene, ja ću tebe; iz zemlje sam prišal, u zemlju ću pojt'.

Nijedan se neće rodit, ki nima nevolju gojit.

Na dobro su vsaka usta milostiva.

Kega beseda ne udre, neće ga ni palica.

Ki oči ima, a slep hodi, slabo za njega.

Sam hodil po kratici i po daljici (povsod).

Vsak ima svojega vuka (bolezen, nesrečo); kemu se prvo, kemu kašnije javi.

Tko se ne smije, zdrav nije.

Dobro rabiš, dojdi i jutri (se reče vsaki dobri stvari).

Bolje je tovaru (oslu) živemu, nego konju krepanomu.

Veći glas nego klas (Viel Geschrei wenig Wolle).

Bogu na bradu plukat (nehvaležen mu biti).

Ki se ruga, rug je sam.

Gustodih, redkohod (bolán).

Ča slep ne vidi, si gluh pridomisli.

Pusta mu brada, kemu žena vlada.

Stari naprave, mladi razprave.

Greh (ako se ne spokori) i dug (ako se ne plaća) vavek rastu.

Pri meni je vse jednako, ali petak ali svetak.

Ako se rastuće žito preore, zemlja sedam let plače.

Ako se maloga otroka prvokrat vidi, se ga za nosić prime i reče: Vse zlo ti nahudilo, koliko ti ja nahudim.

Skuhaj se zove, kar se enkrat skuha; začavkati, prašati (ča=kaj); cembati se, cembalica, guncalica; kračina, koder se težko hodi, nego samo korača; petula, bela pesa.

Nekada se je reklo, ko se je počelo žeti: Sv. Ivane i sv. Krste! čuvaj mene i moje prste, prekrižajoč sebe i zemljo; a na večer se je reklo: Hvala tebi dobri Bože i tebi sv. Ivane i sv. Krste, ki ste učevali mene i moje prste, današnji dan, da bite i jutršnji dan, i od vsakega zla i od smrtnega greha; pak se je prekrižalo, kakor v jutri i šlo domov.

Ostriženi vlasi se hitu na vetar, da ih tiči najdu, gnezda pletu i Boga hvalu.

Jajne lušpine (lupine) trebi strti, da se štriga (coprnica) na njih ne prevozi čez more.

*) Hvala lepa za zanimivo narodno blago.

Vred.

Za zdravom Marijom se ne sme švikati (žvižgati), da se Majka božja ne plače.

Sava je prostemu Istranu vsaka velika tekoča voda, ako vlih nič ne vé o kranjski Savi; a savin mu je belosivkast vol.

Slovstvene stvari.

Pobirki.

Spisuje Davorin Trstenjak.

3.

Juta, Jota.

Veleučeni naš pisatelj prof. Erjavec nam je v letošnjem „Letopisu“ Matice slovenske mnogo za jezikoslovca znamenitih besed priobčil, katere je po Primorskem nabral. Jedna tacih je: juta, jota — neka jed, močnik s fižolom in s kisló repo.

To besedo nahajamo po Tirolskem v onih krajih, kjer so nekdanj Sloveni stanovali, in sicer v obliki: Juten, Molken von süsser Milch, sie mögen nun den Schotten in sich enthalten, oder davon abgesondert sein (Schöpf „Tirol. Idiot.“ str. 296). To besedo poznajo tudi po Friulskem, a samo v onih krajih, kjer tako imenovani Karnjuci ali Karnijeli bivajo. To besedo nahajamo celó v novokeltskih narečjih, kakor v kambriščini, kjer: iot, iotum označuje: puls, Brei, kaša, med tem ko pri Karnjucih je: jote: vivanda lingua composta per lo più si fagginoli e rappe. Sprejeta je beseda tudi v latinščino srednjega veka: jutta. V Britanijo je brž ko ne prišla po armorskih Venetih ali severo-slovanskih Veletih, ker jo tudi ob severnem primorji Francije nahajamo. Veleti so se iz svoje prve domačije ob iztočnem morji (Ostsee) bili naselili v okolici mesta Utrehta, in od ondot jadráli čez morje v Britanijo, kjer še imena: Wiltunshire, Venedotia, Gwineth opominjajo na nekdanje bivanje Veletov, ki so bili Veneti — Venedi — Vendi. O teh slovanskih Veletih govori Šafarik („Starož.“) in Beda venerabilis (+ 735) v svoji „Histor. eccles.“

V pradomovini Veletov, in sicer pri sorodnih in sosednih Latvičanih še nahajamo glagol: jaut, Mehl ins Wasser einrühren. Jaut pa je podaljšana oblika korenike: ju, verbinden, iz katere je slovenska juha, litovski: ju - še, schlechte Suppe von Wasser und Sauerteig durchgerührt, v sansk. juš-as Erbsensuppe.

Med panonskimi Slovenci je beseda juta neznana, pač pa iz korenike ju v okolici Ljutomerski ju-stati, handgemein werden, tudi: sezati, kečkati, v sansk. pa judh, kämpfen. Iz korenike ju je tudi: jona, Bundtram, *) (Erjavec, l. c.)

Tirolski Slovenci so bili betva korotanskih, in v pustarinski dolini nahajamo še drugo besedo za jed: geislitz, Haferbrei, sauer und kalt genossen, kar je uže Benecke iz slov. kisel razložil in česk. kiselice, Obstmust, in rusk. kiselj, säuerlicher Mehlbrei pri-ravnal.

Da je prvotni pomen besede: juta — juten jota: herumwinden, herumrühren = verbinden pričuje tirolsk. juten, Molken, in mi nahajamo isti pomen v slov. zmedki, Molken Buttermilch, iz: medem, circumago.

Tako nam filologija lepo pride na pomoč pri raziskovanju staroslovenske zgodovine.

*) Jona, Bundtram, na strehi, je po prof. Erjavcu znana na Krnu.